
**Господарське право;
господарсько-процесуальне право**

УДК 347.736

DOI 10.33244/2617-4154.3(16).2024.219-237

Н. В. Никитченко,*д-р юрид. наук, професор**e-mail: revyuk@ukr.net***ORCID ID 0000-0001-9545-1434;****М. О. Звездічев,***аспірант кафедри фінансового та податкового права,**Державний податковий університет**e-mail: fujimax@gmail.com***ORCID ID 0009-0008-7705-1937**

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА
В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ**

У статті досліджено норми законодавства України, які передбачають відповідальність за умисні дії, що призводять до стійкої фінансової неплатоспроможності суб'єкта господарювання, вчинення дій на шкоду кредиторам. Проаналізовано історію становлення та розвитку відповідних норм цивільного, господарського та кримінального права, їх ефективність. Наведені приклади правозастосування.

Акцентовано увагу на актуальності вивчення питання юридичної відповідальності за завдання шкоди кредиторам, з огляду на необхідність надання останнім додаткових гарантій захисту прав, що зі свого боку сприятиме підвищенню довіри та зростанню інвестиційної привабливості економіки країни.

Констатовано неефективність наявної норми кримінального права, що передбачає відповідальність за доведення до банкрутства, та проаналізовано причини.

Зроблено висновок про необхідність подальшого розвитку та застосування цивільно-правової відповідальності засновників, керівників та третіх осіб за доведення суб'єкта господарювання до банкрутства у вигляді субсидіарної відповідальності як такої, що показала свою ефективність.

Ключові слова: *Україна, цивільна відповідальність, юридична відповідальність, стан критичної неплатоспроможності, банкрутство, банкрут, субсидіарна відповідальність, банкрутні процедури, боржник, кредитор, повернення коштів, юридична особа, Кодекс з процедур банкрутства, суб'єкти господарювання.*

Мета статті. Проаналізувати наявні інструменти протидії зловживанням власниками та менеджментом суб'єктів господарювання своїми правами на шкоду кредиторам та їх еволюцію в національному праві.

Вступ. Термін «банкрутство» походить від італійського словосполучення «banca rotta», або «перевернута лавка». У середньовічній Венеції торговцям та міняйлам, які не могли розрахуватися за свої борги, переламували навіл лавки та столи, на яких ті вели свої справи. Те, що для сучасної людини видається дикунством, насправді було достатньо прогресивним рішенням порівняно зі звичаями античних часів. Так, у Давній Греції неможливість виконати грошове зобов'язання безумовно призводило до рабства.

У нинішні часи процедура банкрутства є сучасним інструментом, що дає змогу бізнесу цивілізовано врегулювати свої зобов'язання, отримати прощення боргів та/або почати все з «чистого листа», відносно безболісно вийти з ринку тощо.

З іншого боку, наявність можливості звільнитися від боргів через банкрутні процедури призвела до зловживання цим правом недобросовісними учасниками цивільно-правових відносин.

Зокрема, із запровадженням інституту неплатоспроможності в українське законодавство, поряд із «об'єктивними» банкрутствами, тобто тими випадками, коли до стійкої фінансової неплатоспроможності призвели об'єктивні чинники, левову частку справ про банкрутство складали так звані «умисні банкрутства», ініційовані з метою ухилитися від виконання грошових зобов'язань. До того ж вказане стосується не лише суб'єктів господарювання приватного права. Комунальні та державні підприємства також масово зловживали правом на прощення боргів через ліквідацію в процедурі банкрутства. У якийсь момент часу нарощування комунальними підприємствами боргів за енергоносії, заборгованості зі сплати податків та зборів, а подекуди й заборгованості зі сплати заробітної плати працівникам, з подальшою передачею активів новоствореному підприємству та списанням боргів у зв'язку з ліквідацією через процедуру банкрутства стало розповсюдженою практикою.

Зазначене вище спровокувало іншу крайність. Правова невизначеність, у якій опиняються кредитори неплатоспроможного боржника, безкарність за свідомі дії, що призводять до неможливості виконання грошових зобов'язань, власне, демотивують бізнес від інвестування, надання товарних кредитів партнерам, що, безумовно, напряду впливає на темпи економічного зростання. Крім того, втрата суб'єктом господарювання обігових коштів у результаті банкрутства контрагента може спричинити кризу платоспроможності в самого підприємства та призвести до «ефекту доміно».

Тому запровадження ефективного механізму протидії зловживанням правом на прощення боргів має бути пріоритетним завданням держави, встановлення чітких та зрозумілих «правил гри», належний ступінь захисту прав кредиторів сприятиме економічній активності та зростанню добробуту країни.

Останнім часом питання юридичної відповідальності за доведення боржника до банкрутства набуває популярності в сучасній юридичній науці. Водночас науковці не мають спільної думки щодо того, норми якої галузі права найбільш ефективно сприятимуть досягненню мети протидії зловживанням правом на шкоду кредиторам.

Так, О. Бірюков [1; 2] у своїх публікаціях критикує доцільність застосування субсидіарної відповідальності в справах про банкрутство та дотримується ідеї, що відповідальність за незаконні дії, що унеможливають виконання боржником грошових зобов'язань перед кредиторами, має наставати передусім за нормами кримінального права. А Т. Тарасевич [31] наполягає на посиленні кримінальної відповідальності за умисне доведення до банкрутства. Натомість П. Пригуза [30] та С. Жуков [5] дійшли висновку, що найбільш ефективною для поновлення порушених прав кредиторів є саме цивільно-правова відповідальність у формі субсидіарної та виступають за подальший розвиток інституту субсидіарної відповідальності як складової спеціального законодавства про банкрутство. Вбачається, що в умовах прямої кореляції захищеності прав бізнесу та інвестиційної привабливості економіки країни питання відповідальності за умисні дії з доведення до банкрутства підлягає подальшому вивченню та вдосконаленню.

Виклад основного матеріалу. Перша спроба притягнути до відповідальності осіб, винних у доведенні суб'єкта господарювання до банкрутства в українському законодавстві з'явилася з набранням чинності 30.06.1999 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Так, згідно з ч. 5 ст. 25 Закону, «при здійсненні своїх повноважень ліквідатор має право заявити вимоги до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства. Розмір зазначених вимог визначається виходячи з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою» [6].

Втім аналіз зазначеної норми призводить до висновку, що для притягнення особи до відповідальності обов'язковою передумовою було існування в законодавстві норм, що передбачали б субсидіарну відповідальність за доведення до банкрутства, визначали коло суб'єктів відповідальності та визначали б «доведення до банкрутства» як окремий склад правопорушення.

Потрібно констатувати, що відповідних норм у законодавстві впродовж тривалого часу не існувало, а тому відповідальність за умисне банкрутство не наставала.

Якщо визначення доведення до банкрутства з'явилося 2001 року з набранням чинності 1 вересня 2001 року Кримінальним Кодексом України, то норма, яка б визначала підстави притягнення до субсидіарної відповідальності впродовж довгого часу, була відсутня.

Саме поняття субсидіарної відповідальності з'явилося в правовому полі з 16.01.2003 з уведенням у дію Цивільного кодексу України, ст. 619 якого дає нам таке визначення: «Договором або законом може бути передбачена поряд із відповідальністю боржника додаткова (субсидіарна) відповідальність іншої особи» [35].

Важливою віхою в розвитку нормативно-правового регулювання банкрутства в Україні стало введення в дію з 01.01.2004 Господарського кодексу України, який присвятив цим процесам цілу главу.

Згідно з ч. 1 ст. 215 ГК України «У випадках, передбачених законом, суб'єкт підприємництва – боржник, його засновники (учасники), власник майна, а також інші

особи несуть юридичну відповідальність за порушення вимог законодавства про банкрутство, зокрема фіктивне банкрутство, приховування банкрутства або умисне доведення до банкрутства» [4].

Проте бланкетність норм ч. 5 ст. 25 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ст. 619 ЦК України та ч. 1 ст. 215 ГК України та відсутність у цивільному та господарському законодавстві інших спеціальних норм, які б давали відповідь на питання: «у яких випадках особи несуть юридичну відповідальність за доведення до банкрутства», «якою нормою передбачена субсидіарна відповідальність третіх осіб за доведення боржника до банкрутства», призводила до ситуації, за якої відповідальність за умисні дії, що призвели до банкрутства, могла настати лише за нормами Кримінального кодексу України, а задеклароване право ліквідатора пред'явити вимоги до осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за такі дії, було неможливо реалізувати на практиці.

Так, через недосконалість правового регулювання, єдиним способом захисту прав кредиторів від зловживання боржниками правом на прощення боргів було притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за ст. 219 КК України. Втім і цей спосіб захисту на практиці виявився неефективним. Спробуємо проаналізувати причини.

У першій редакції ст. 219 КК України передбачала такий склад кримінально караного діяння: «Доведення до банкрутства, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення власником або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору» [18]. Водночас санкція статті передбачала покарання у вигляді штрафу в розмірі від п'ятисот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Варто зауважити, що, згідно з Примітками до ст. 218 КК України, у статтях 218–223 цього Кодексу матеріальна шкода вважалася великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищувала неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Як бачимо, в первинній редакції ст. 219 суб'єктом злочину було визначено власника чи службову особу суб'єкта господарювання.

У подальшому Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності», що набрав чинності 07.05.2008, суб'єкт такого злочину був уточнений та в абзаці першому ч. 1 ст. 219 КК України слово «власником» було замінено словами «громадянином – засновником (учасником)» [11].

А Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності», що набрав чинності 17 січня 2012 року, законодавець змінив санкцію зазначеної статті, вилучивши альтернативне покарання у вигляді обмеження волі та збільшивши розмір

покарання у вигляді штрафу [9]. Так, починаючи з 17.01.2012, відповідальність за доведення до банкрутства, згідно зі ст. 219 КК України могла настати у вигляді штрафу в розмірі від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Крім того, цей Закон також змінив стст. 27 та 27-2 чинного на той момент Кримінально-процесуального кодексу України, виклавши їх у такій редакції: «ч. 1 ст. 27 Справи про злочини, передбачені статтею 125, частиною 1 статті 126, а також справи про злочини, передбачені статтею 203-1, частиною 1 статті 206, статтями 219, 229, 231–232-2, 356 Кримінального кодексу України щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян, порушуються не інакше як за скаргою потерпілого, якому і належить у такому разі право підтримувати обвинувачення...»; «ст. 27-2 Якщо діянням, передбаченим статтею 203-1, частиною 1 статті 206, статтями 219, 229, 231–232-2, 356, 364-1, 365-1 або 365-2 Кримінального кодексу України (2341-14), завдано шкоди виключно інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, порушення кримінальної справи здійснюється за заявою власника (співвласника) цієї юридичної особи чи за його згодою. В інших випадках притягнення до кримінальної відповідальності винної особи здійснюється на загальних підставах» [9].

Так, з одного боку, було змінено розмір відповідальності за доведення до банкрутства через збільшення розміру штрафу, з іншого – законодавцем вилучено такий вид відповідальності, як обмеження волі та суттєво змінено коло суб'єктів звернення (за винятком окремих злочинів, що мають особливе суспільне значення).

У контексті цього аналізу варто було б зіставити розмір шкоди від вчинення правопорушення, передбаченого ст. 219 КК України, та розмір відповідальності (у грошовому вимірі), що передбачена санкцією статті.

Далі додатково проілюструємо вказані величини в еквіваленті іноземної валюти виключно для зручності сприйняття інформації та з метою абстрагуватися від впливу інфляційних процесів на курс національної грошової одиниці.

Так, у первинній редакції ст. 219 КК України об'єктивну сторону правопорушення становило вчинення власником або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало шкоди державі чи кредитору в розмірі, що в 500 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Згідно з Указом Президента України від 13.09.1994 № 519/94 «Про збільшення неоподаткованого мінімуму та ставки прогресивного оподаткування доходів громадян» (зі змінами, внесеними згідно з Указами Президента України від 31.10.94 № 649/94, від 03.02.95 № 100/95, від 21.11.95 № 1082/95), неоподатковуваний мінімум доходів громадян на вказану дату становив 17 гривень (1 700 тисяч карбованців на місяць) [32]. Офіційний курс гривні до долара США на 01.09.2001 становив 533,92 за 100 USD [19].

Так, для кваліфікації дій службових осіб та/або власників суб'єкта господарювання як доведення до банкрутства в розумінні ст. 219 КК України необхідною складовою була наявність шкоди, завданої державі чи кредитору в розмірі не менше ніж 8 500 гривень або еквіваленту 1 592 доларів США.

Водночас санкція статті, крім альтернативи у вигляді обмеження волі, передбачала покарання у вигляді штрафу в максимальному розмірі 800 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто 13 600 грн або еквіваленту 2 547 доларів США.

З набранням чинності 1 січня 2004 року Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22 травня 2003 року № 889-IV пунктом 22.5 статті 22 Прикінцевих положень якого було передбачено, що якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень. Крім норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму доходів громадян встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 6.1.1 п. 6.1 ст. 6 цього Закону для відповідного року (з урахуванням положень п. 22.4 цієї статті) [16].

Розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян для цілей кваліфікації злочину та визначення розміру покарання суттєво змінився і станом на 1 січня 2004 року становив: для цілей визначення розміру покарання – 17 грн, а для цілей кваліфікації – 30 % від мінімальної заробітної плати, встановленої Законом на 1 січня 2004 року, тобто 30 % від 205 грн [12], або 61,50 грн. Офіційний курс гривні до долара США на 01.01.2004 становив 533,15 за 100 USD [20].

Так, для кваліфікації 2004 року дій службових осіб та/або власників суб'єкта господарювання як доведення до банкрутства в розумінні ст. 219 КК України необхідною складовою була наявність шкоди, завданої державі чи кредитору в розмірі не менше ніж 30 750 грн або еквіваленту 5 767 доларів США.

Водночас санкція статті, крім альтернативи у вигляді обмеження волі, передбачала покарання у вигляді штрафу в максимальному розмірі 800 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто 13 600 грн або еквіваленту 2 550 доларів США.

Як бачимо, складалася ситуація, коли, завдавши шкоди кредиторам у результаті вчинення умисних дій, що призвели до стійкої неплатоспроможності суб'єкта господарювання, і як наслідок, неможливості отримання кредиторами належних їм грошових коштів, особа могла понести покарання в розмірі половини від завданої шкоди.

У подальшому бачимо ще більший розрив у вказаному співвідношенні. Наприклад, на 2007 рік неоподатковуваний мінімум доходів громадян для цілей кваліфікації злочинів становив 100 % від мінімальної заробітної плати на 1 січня 2007 року, а саме 400 грн [13]. Офіційний курс гривні долара США на 01.01.2007 становив 505 грн за 100 USD [21].

Так, для кваліфікації 2007 року дій службових осіб та/або власників суб'єкта господарювання як доведення до банкрутства в розумінні ст. 219 КК України необхідною складовою була наявність шкоди, завданої державі чи кредитору в розмірі не менше ніж 200 000 грн або еквіваленту 39 604 доларів США.

Водночас санкція статті, крім альтернативи у вигляді обмеження волі, передбачала покарання у вигляді штрафу в максимальному розмірі 800 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто 13 600 грн або еквіваленту 2 693 доларів США.

З набранням чинності Податковим кодексом України 1 січня 2011 року Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» втратив чинність. У зв'язку з цим для мети кваліфікації злочину, починаючи з 2011 року, неоподатковуваний мінімум доходів громадян встановлений у розмірі прожиткового мінімуму для працездатної особи на 1 січня відповідного року.

Так, згідно з п. 5 підрозділу 1 «Особливості справляння податку на дохід фізичних осіб» розділу XX («Перехідні положення») ПК України, якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 грн, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 ст. 169 розділу IV ПК для відповідного року. Зі свого боку підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 ст. 169 розділу IV ПК передбачено обчислення суми податкової соціальної пільги в розмірі, що дорівнює 100 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, для будь-якого платника податку [24]. Законом про Держбюджет на 2012 рік встановлено на 1 січня 2012 року прожитковий мінімум для працездатних осіб у розмірі 1 073 грн [14]. Офіційний курс гривні до долара США на 17.01.2012 становив 798,98 грн за 100 USD [22].

Так, для кваліфікації, для прикладу, 2012 року дій службових осіб та/або власників суб'єкта господарювання як доведення до банкрутства в розумінні ст. 219 КК України необхідною складовою була наявність шкоди, завданої державі чи кредитору в розмірі не менше ніж 536 500 грн або еквіваленту 67 148 доларів США.

Водночас санкція статті, починаючи з 17.01.2012, передбачала покарання у вигляді штрафу в максимальному розмірі 3 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто 51 000 грн або еквіваленту 6 383 доларів США.

Отже, максимальний розмір відповідальності за доведення до банкрутства 2012 року був у 10,5 раза меншим за розмір завданої шкоди, необхідної для кваліфікації вказаних дій як кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 ККУ.

Збільшення з 01.07.2020 розміру відповідальності до 4 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що відбулося з набранням чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 [10] не змінило в сторону адекватності описане вище співвідношення між розміром шкоди та максимальним розміром відповідальності за ст. 219 КК України, оскільки 4 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на 01.07.2020 становили 68 000 грн або еквіваленту 2 549 доларів США.

Водночас для кваліфікації, наприклад, дій службових осіб та/або засновників (учасників) суб'єкта господарювання, вчинених у липні 2020 року як доведення до

банкрутства в розумінні ст. 219 КК України, необхідною складовою була наявність шкоди, завданої державі чи кредитору в розмірі не менше ніж 1 051 000 грн або еквіваленту 39 411 доларів США. Так, офіційний курс гривні до долара США на 01.07.2020 становив 26,6676 за 1 USD [23].

Законом про Держбюджет на 2020 рік встановлено на 1 січня 2020 року прожитковий мінімум для працездатних осіб у розмірі 2 102 грн [15].

Отже, якщо з набранням чинності Кримінальним кодексом України розмір відповідальності за умисні дії з доведення до банкрутства в 1,6 разу перевищував мінімальний розмір завданої кредиторам шкоди, то вже в січні 2004 року співвідношення максимального розміру відповідальності до мінімального розміру завданої шкоди становило 1 до 2, а станом на 1 липня 2020 року (дата внесення останніх змін до ст. 219 ККУ) таке співвідношення становило 1 до 15.

Вказане ставить під сумнів дотримання законодавцем принципу пропорційності під час запровадження описаної норми права. Тобто, на наш погляд, відповідальність за ст. 219 ККУ, що настає за умисні дії з доведення підприємства до банкрутства, є непропорційно малою порівняно із суспільною небезпечністю вказаного діяння, оскільки неможливість банкрута розрахуватися зі своїми боргами саме в результаті умисних дій осіб, наділених організаційно-розпорядчими функціями, порушує право кредиторів на своєчасне отримання належних їм коштів та зі свого боку негативно впливає на інвестиційну привабливість економіки.

Потрібно звернути увагу на те, що, запроваджуючи вказану норму, законодавець передусім переслідував досягнення виховної та превентивної функцій юридичної відповідальності, оскільки наслідком настання відповідальності за ст. 219 КК України є стягнення в дохід держави штрафу та тимчасове обмеження певних особистих прав правопорушника (позбавлення права обіймати керівні посади).

Компенсаційна функція цією нормою не досягається, а притягнення посадових осіб та/або власників до кримінальної відповідальності за доведення підприємства до банкрутства автоматично не поновлює порушених прав кредиторів.

Водночас варто зазначити, що, згідно з ч.1 ст. 49 Кримінального кодексу України, особа звільняється від кримінальної відповідальності: 1) якщо з дня вчинення нею злочину і до дня набрання вироком законної сили минули два роки; 2) у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі.

Так, починаючи з 2012 року, якщо від дати вчинення дій, що призвели до стійкої неплатоспроможності до постановлення вироку за ст. 219 КК України минуло два роки – відповідальність за такі дії не настає. На практиці це призводить до фактичної неможливості притягнення винних осіб до відповідальності. Вказане зумовлене декількома чинниками.

По-перше, неможливість дотримання дворічного строку від дати вчинення правопорушення до дати притягнення до відповідальності передусім пов'язана зі складністю своєчасного виявлення злочину та доказів на його підтвердження. Обов'язковою складовою об'єктивної сторони правопорушення є встановлення факту

стійкої фінансової неплатоспроможності, тобто постановлення компетентним судом рішення про визнання боржника банкрутом, і лише з цього моменту, за наявності інших елементів складу правопорушення, може настати відповідальність. Водночас між діями чи подіями, що призводять до банкрутства та їх наслідками – безпосередньо визнанням боржника банкрутом, на практиці минає значний час, а кредитор здебільшого позбавлений можливості виявити дійсну причину погіршення фінансового стану боржника.

По-друге, для доведення причинно-наслідкового зв'язку між діями суб'єктів правопорушення та шкодою, завданою кредиторам, необхідні спеціальні знання, що зумовлює необхідність призначення в ході досудового розслідування експертиз, що ускладнює збір доказів.

Зрештою, закріплена в ст. 62 Конституції України презумпція невинуватості у вчиненні злочину покладає тягар доказування на орган державного обвинувачення, що, на нашу думку, не сприяє ефективному відновленню порушених прав кредиторів.

За даними дослідження [31], за період 2016–2020 рр. судами не ухвалено жодного обвинувального вироку за ст. 219 КК України. Зазвичай судами постановлялися ухвали про закриття кримінальних проваджень у зв'язку зі спливом строку притягнення до кримінальної відповідальності.

Наприклад, вироком Пустомитівського районного суду Львівської області від 16.09.2019 у справі № 464/134/17 особу було визнано невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК України у зв'язку з недоведеністю вини [3]. Водночас як вбачається з обставин справи, встановлених судом у мотивувальній частині вироку, підсудна особа, обіймаючи посаду директора товариства, прийняла ряд неефективних управлінських рішень, здійснила відчуження основних засобів підприємства пов'язаній особі за заниженою ціною, спровокувала вимогу банку про дострокове повернення кредиту, що в кінцевому підсумку призвело до визнання товариства банкрутом.

Наведене вище свідчить про неефективність застосування ст. 219 КК України для поновлення порушених прав кредиторів у справі про банкрутство та фактичну недоцільність застосування цієї норми для звільнення від доказування наявності в діях відповідних осіб умислу в доведенні боржника до банкрутства.

З набранням чинності Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у редакції від 19.01.2013, в законодавстві з'явилася норма матеріального права, диспозиція якої на відміну від бланкетної ч. 5 ст. 25 Закону України «Про відновлення платоспроможності або визнання його банкрутом» у попередній редакції, нарешті містила всі елементи складу правопорушення.

Так, згідно з абз. 2 ч. 5 ст. 41 Закону України «У разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, зокрема з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями» [7].

Із уведенням в дію з 21.10.2019 Кодексу України з процедур банкрутства [17] відповідна норма в незмінному вигляді була залишена. Тобто чинна ч. 2 ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства є повністю ідентичною за змістом із ч. 2 ст. 41 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

У подальшому, після набрання 15.04.2023 чинності Законом України № 2971-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України», правом на подання заяви про покладення субсидіарної відповідальності на винних осіб наділено також кредитора [8].

Так, починаючи з 19.01.2013, у національному законодавстві з'явилася норма, що, на відміну від превентивної та виховної функцій, притаманних юридичній відповідальності за ст. 219 ККУ, нарешті мала виконувати поновлювальну функцію.

Відповідно кредитори збанкрутілого підприємства отримали додатковий шанс на задоволення своїх вимог за рахунок майна власників та/або керівників у випадку, якщо це підприємство було цілеспрямовано доведено до стану стійкої неплатоспроможності.

Втім і вказана норма впродовж тривалого часу фактично не працювала, оскільки суди зазвичай посилалися на те, що «умисне доведення до банкрутства є кримінальним злочином (ст. 219 Кримінального кодексу України), розслідування відповідних фактів належить до компетенції не ліквідатора, а правоохоронних органів, а відповідні обставини мають бути підтверджені вироком суду в межах кримінального провадження» [25].

Також суди вважали за неможливе покласти додаткову відповідальність на засновників підприємства-банкрута з огляду на норму, закріплену в ст. 96 ЦК України, згідно з якою: «юридична особа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями. Юридична особа відповідає за своїми зобов'язаннями всім належним їй майном. Учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом» [35].

Ситуація змінилася з прийняттям Верховним Судом постанови від 30.01.2018 у справі № 923/862/15 про банкрутство ПП «Золото Ланів» [26], якою було залишено в силі постанову Одеського апеляційного господарського суду від 13.07.2017 та ухвалу Господарського суду Херсонської області від 28.03.2017, про покладення субсидіарної відповідальності на колишнього директора підприємства за доведення останнього до банкрутства.

У вказаній постанові Верховний Суд, зокрема, зазначив, що «...згідно з частиною першою статті 619 ЦК України договором або законом може бути передбачена поряд із відповідальністю боржника додаткова (субсидіарна) відповідальність іншої особи. Таким законом, який передбачає поряд із відповідальністю боржника, додаткову (субсидіарну) відповідальність іншої особи, є Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Зокрема, частиною п'ятою статті 41 цього Закону унормовано, що під час здійснення своїх повноважень ліквідатор має право заявити вимоги до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями

боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства. Розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою. У разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, зокрема з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями. Оскільки судами попередніх інстанцій встановлено, що у ході ліквідаційної процедури виявлено відсутність грошових коштів на рахунках боржника та відсутність активів банкрута, а майнові активи Приватного підприємства «Золото Ланів» були відчужені в результаті рішень та дій ОСОБА_2 і господарська діяльність підприємства припинена в незаконний спосіб, то обґрунтованим є висновок судів першої та апеляційної інстанцій про задоволення заяви ліквідатора В. А. Забеліна і про покладання субсидіарної відповідальності на ОСОБА_2 у зв'язку із доведенням до банкрутства Приватного підприємства «Золото Ланів... чинне законодавство України не пов'язує можливість покладення субсидіарної відповідальності на відповідних осіб згідно з частиною п'ятою статті 41 Закону з обов'язковою наявністю вироку / вироків відносно таких осіб.» [26].

Фактично, дійшовши до вищевказаного висновку, Верховний суд відкрив нову віху у правозастосуванні та заохотив суди нижчих інстанцій та учасників провадження у справах про банкрутство переосмислити підхід до застосування субсидіарної відповідальності осіб, винних у навмисному погіршенні фінансово-майнового стану підприємств на шкоду кредиторам.

Наведене вище значно підвищило ефективність судових процедур банкрутства та навіть увійшло до стандарту «безсумнівної повноти дій ліквідатора».

Так, у постанові від 17.06.2020 у справі № 924/669/17 Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду дійшов до наступного висновку: «Суд першої інстанції залишив поза увагою те, що звернення ліквідатора до господарського суду про покладення на винних осіб субсидіарної відповідальності за доведення до банкрутства є частиною принципу безсумнівної повноти дій у ліквідаційній процедурі» [28], а в постанові від 08.12.2022 у справі № 904/4387/19 зазначив таке: «Звернення ліквідатора до господарського суду щодо покладення на винних осіб субсидіарної відповідальності за доведення боржника до банкрутства є складовою принципу безсумнівної повноти дій у ліквідаційній процедурі... Невід'ємним критерієм дотримання принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі є з'ясування всіх необхідних обставин для вирішення питання про покладення на винних осіб субсидіарної відповідальності за доведення боржника до банкрутства» [29].

Можливість застосування на практиці норми про покладення субсидіарної відповідальності на осіб, винних у доведенні підприємства до банкрутства, в багатьох випадках дала змогу досягнути повного погашення вимог кредиторів за відсутності в боржників будь-яких активів. Раніше такі вимоги кредиторів підлягали списанню за наслідками ліквідаційної процедури боржника.

Наприклад, у справі № 911/845/16 про банкрутство Комунального підприємства «Бучатепломережа», в результаті покладення на засновника субсидіарної відповідальності за доведення боржника до банкрутства, відбулося стовідсоткове погашення вимог кредиторів на суму понад 5 мільйонів гривень [33].

У зазначеній справі підставою для покладення субсидіарної відповідальності за доведення підприємства до банкрутства стало прийняття засновником (міською радою) рішення про безоплатну передачу основних засобів з балансу підприємства-боржника на баланс іншого підприємства, що призвело до фактичного припинення діяльності боржника, неможливості отримання доходів, за рахунок яких можливо було б погасити кредиторські вимоги та призвело до визнання боржника банкрутом.

Водночас потрібно зауважити, що, приймаючи зазначене рішення, формально міська рада діяла в межах своїх повноважень і в спосіб, передбачений Законом, з одним «але»: рішення стосувалося основних засобів та було прийняте тоді, коли заборгованість перед кредиторами вже існувала, а виконання вказаного рішення унеможливило погашення кредиторських вимог.

Цікавою також є та обставина, що, переосмисливши мотивувальну частину постанови Північного апеляційного господарського суду від 28.04.2020 [27], якою апеляційну скаргу на ухвалу суду першої інстанції про покладення субсидіарної відповідальності залишено без задоволення, міська рада зрештою відмовилася від касаційної скарги [34] і з певними поступками кредиторів щодо строку виконання рішення добровільно його виконала.

З огляду на викладене покладення субсидіарної відповідальності на засновника суб'єкта господарювання за дії, що призвели до фактичної неможливості задоволення вимог кредиторів, є більш ефективним порівняно з кримінальною відповідальністю за ст. 219 КК України та за певних умов дає змогу відновити порушені права кредиторів.

Висновок. Проаналізувавши наявні в законодавстві України норми права, що передбачають юридичну відповідальність за умисні дії з доведення підприємства до банкрутства, їх еволюцію та застосування на практиці, потрібно зазначити, що норми, передбачені цивільним і господарським законодавством, зокрема спеціальним законодавством про банкрутство, є більш ефективними порівняно з відповідною нормою кримінального права. Остання в первинній своїй редакції ще могла виконувати покладені на неї функції, втім після внесення змін, фактично перестала працювати, що підтверджується судовою практикою. Крім того, за умови необхідності покращити інвестиційну привабливість економіки країни, вважаємо, що відповідні норми права мають передусім виконувати компенсаторну функцію юридичної відповідальності, аби покращити рівень захисту інвестицій, а кримінальна відповідальність таким вимогам не відповідає. Відповідно, субсидіарна відповідальність за доведення до банкрутства є тим інструментом, що відповідає вимогам сьогодення та підлягає подальшому вивченню та вдосконаленню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бірюков О. М. Персональна відповідальність у банкрутстві: міжнародні документи і світова практика. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2023. № 124(5). С. 5–12. URL : <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2022/5.124-1>
2. Бірюков О. Субсидіарна відповідальність у банкрутстві: питання правової коректності. *Borg. Expert*. 2022 (18 липня). URL : <https://borgexpert.com/bankrutstvo/subsydiarna-vidpovidalnist-u-bankrutstvi-pytannia-pravovoi-korektnosti>
3. Вирок Пустомитівського районного суду Львівської області від 16 вересня 2019 р. у справі № 464/134/17. Провадження № 1-кп/450/31/19 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84313989>
4. Господарський кодекс України : Закон від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
5. Жуков С. Субсидіарна відповідальність за доведення до банкрутства у судовій практиці Верховного суду. *Банкрутство & Ліквідація в Україні*. 2019 (23 грудня). URL : <https://bankruptcy-ua.com/articles/13290>
6. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 30.06.99 № 784-XIV (784-14). *ВВР*. 1999. № 42–43. Ст. 378 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19990630#Text>
7. Про відновлення платоспроможності або визнання його банкрутом : Закон України від 22.12.2011 № 4212-VI. *ВВР*. 2012. № 32–33. Ст. 413 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed201301186#Text>
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України № 2971-IX. *ВВР*. 2023. № 62. Ст. 207 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2971-20#n272>
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України. *ВВР*. 2012. № 25. Ст. 263 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17/ed20111115#Text>
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України. *ВВР*. 2019. № 17. Ст. 71 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>
11. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності : Закон України. *ВВР*. 2008. № 24. Ст. 236 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-17/ed20080415#Text>

12. Про Державний бюджет України на 2004 рік : Закон України. *ВВР*. 2004. № 17–18. Ст. 250 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1344-15#Text>
13. Про Державний бюджет України на 2007 рік : Закон України. *ВВР*. 2007. № 7–8. Ст. 66 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/489-16#Text>
14. Про Державний бюджет України на 2012 рік : Закон України. *ВВР*. 2012. № 34–35. Ст. 414 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4282-17#Text>
15. Про Державний бюджет України на 2020 рік : Закон України. *ВВР*. 2020. № 5. Ст. 31 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>
16. Про податок з доходів фізичних осіб : Закон України. *ВВР*. 2003. № 37. Ст. 308 (із змінами, внесеними згідно із Законом від 27.11.2003 № 1344-IV (1344-15)). *ВВР*. 2004. № 17–18. Ст. 250) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-15/ed20040101#Text>
17. Кодекс України з процедур банкрутства. *ВВР*. 2019. № 19. Ст. 74 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>
18. Кримінальний кодекс України в редакції від 05.04.2001. *ВВР*. 2001. № 25–26. Ст. 131 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405#Text>
19. Офіційний курс гривні до іноземних валют на 01.09.2001 / Національний банк України : офіційний вебпортал. URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=01.09.2001&period=daily>
20. Офіційний курс гривні до іноземних валют на 01.01.2004 / Національний банк України : офіційний вебпортал. URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=01.01.2004&period=daily>
21. Офіційний курс гривні до іноземних валют на 01.01.2007 / Національний банк України : офіційний вебпортал. URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=01.01.2007&period=daily>
22. Офіційний курс гривні до іноземних валют на 17.01.2012 / Національний банк України : офіційний вебпортал. URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=17.01.2012&period=daily>
23. Офіційний курс гривні до іноземних валют на 01.07.2020 / Національний банк України : офіційний вебпортал. URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=01.07.2020&period=daily>
24. Податковий кодекс України. *ВВР*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112 (із змінами, внесеними згідно із Законом від 23.12.2010 № 2856-VI (2856-17)). *ВВР*. 2011. № 29. Ст. 272), редакція станом на 01.01.2011 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20110101#Text>

25. Постанова Вищого господарського суду України від 3 червня 2015 року у справі № 911/2223/13 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44675010>

26. Постанова Верховного суду від 30 січня 2018 року у справі № 923/862/15 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72008724>

27. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 28 квітня 2020 р. у справі № 911/845/16 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89058812>

28. Постанова Верховного Суду від 17 червня 2020 року у справі № 924/669/17 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90025224>

29. Постанова Верховного суду від 8 грудня 2022 року у справі № 904/4387/19 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108025251>

30. Пригуза П. Д., Довгань А. П., Катречко Д. В. Умисне банкрутство: теорія і практика субсидіарної відповідальності : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. П. Д. Пригузи. Херсон, 2020. 180 с.

31. Тарасевич Т., Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 378–382. URL : <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2020.72>

32. Про збільшення неоподаткованого мінімуму та ставки прогресивного оподаткування доходів громадян : Указ Президента України від 13.09.1994 № 519/94 (із змінами, внесеними згідно з Указами Президента від 31.10.94 № 649/94, від 03.02.95 № 100/95, від 21.11.95 № 1082/95) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/519/94/ed19951001#Text>

33. Ухвала господарського суду Київської області від 20 квітня 2021 р. у справі № 911/845/16 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96569121>

34. Ухвала Верховного суду від 12 листопада 2020 р. у справі № 911/845/16 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92841746>

35. Цивільний кодекс України. *ВВР*. 2003. № 40–44. Ст. 356 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

REFERENCES

1. Biriukov O. M. Personalna vidpovidalnist u bankrutstvi: mizhnarodni dokumenty i svitova praktyka. (2023). *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky*. 124(5). 5–12. URL : <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2022/5.124-1>

Никитченко Н. В., Звездічев М. О. Відповідальність за доведення до банкрутства в національному законодавстві

2. Biriukov O. Subsidiarna vidpovidalnist u bankrutstvi: pytannia pravovoi korektnosti. *Borg. Expert*. 2022 (July 18). URL : <https://borgexpert.com/bankrutstvo/cubsydiarna-vidpovidalnist-u-bankrutstvi-pytannia-pravovoi-korektnosti>
3. Vyrok Pustomytivskoho raionnoho sudu Lvivskoi oblasti vid 16 veresnia 2019r. u spravi № 464/134/17. Provadzhennia № 1-кп/450/31/19 / Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84313989>
4. Hospodarskyi kodeks Ukrainy : Zakon vid 16.01.2003 № 436-IV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. St.144 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
5. Zhukov S. Subsidiarna vidpovidalnist za dovedennia do bankrutstva u sudovii praktytsi Verkhovnoho sudu. *Bankrutstvo & Likvidatsiia v Ukraini*. 2019 (December 23). URL : <https://bankruptcy-ua.com/articles/13290>
6. Pro vidnovlennia platospromozhnosti borzhnyka abo vyznannia yoho bankrutom : Zakon Ukrainy vid 30.06.99 № 784-XIV (784-14). *VVR*. 1999. № 42–43. St. 378 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19990630#Text>
7. Pro vidnovlennia platospromozhnosti abo vyznannia yoho bankrutom : Zakon Ukrainy vid 22.12.2011 № 4212-VI. *VVR*. 2012. № 32–33. St. 413 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed201301186#Text>
8. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy : Zakon Ukrainy № 2971-ІKh. *VVR*. 2023. № 62. St. 207 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2971-20#n272>
9. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo humanizatsii vidpovidalnosti za pravoporushennia u sferi hospodarskoi diialnosti : Zakon Ukrainy. *VVR*. 2012. № 25. St. 263 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17/ed20111115#Text>
10. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo sproshchennia dosudovoho rozsliduvannia okremykh katehorii kryminalnykh pravoporushen : Zakon Ukrainy. *VVR*. 2019. № 17. St. 71 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>
11. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalno-protseusualnoho kodeksiv Ukrainy shchodo humanizatsii kryminalnoi vidpovidalnosti : Zakon Ukrainy. *VVR*. 2008. № 24. St. 236 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-17/ed20080415#Text>
12. Pro Derzhavnyi biudzhет Ukrainy na 2004 rik : Zakon Ukrainy. *VVR*. 2004. № 17–18. St. 250 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1344-15#Text>
13. Pro Derzhavnyi biudzhет Ukrainy na 2007 rik : Zakon Ukrainy. *VVR*. 2007. № 7–8. St. 66 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/489-16#Text>

14. «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2012 rik : Zakon Ukrainy. VVR. 2012. № 34–35. St. 414 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4282-17#Text>
15. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2020 rik : Zakon Ukrainy. VVR. 2020. № 5. St. 31 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>
16. Pro podatok z dokhodiv fizychnykh osib : Zakon Ukrainy. VVR. 2003. № 37. St. 308 (iz zminamy, vnesenymy zghidno iz Zakonom (1344-15) vid 27.11.2003 № 1344-IV. VVR. 2004. № 17–18. St. 250) // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-15/ed20040101#Text>
17. Kodeks Ukrainy z protsedur bankrutstva. VVR. 2019. № 19. St. 74 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>
18. Kryminalnyi kodeks Ukrainy v redaktsii vid 05.04.2001. VVR. 2001. № 25–26. St. 131 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405#Text>
19. Ofitsiyni kurs hryvni do inozemnykh valiut na 01.09.2001 / Natsionalnyi bank Ukrainy : Ofitsiyni vebportal. URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=01.09.2001&period=daily>
20. Ofitsiyni kurs hryvni do inozemnykh valiut na 01.01.2004 / Natsionalnyi bank Ukrainy : Ofitsiyni vebportal. URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=01.01.2004&period=daily>
21. Ofitsiyni kurs hryvni do inozemnykh valiut na 01.01.2007 / Natsionalnyi bank Ukrainy : Ofitsiyni vebportal. URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=01.01.2007&period=daily>
22. Ofitsiyni kurs hryvni do inozemnykh valiut na 17.01.2012 / Natsionalnyi bank Ukrainy : Ofitsiyni vebportal. URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=17.01.2012&period=daily>
23. Ofitsiyni kurs hryvni do inozemnykh valiut na 01.07.2020 / Natsionalnyi bank Ukrainy : Ofitsiyni vebportal. URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=01.07.2020&period=daily>
24. Podatkovi kodeks Ukrainy. VVR. 2011. № 13–14. № 15–16. № 17. St. 112 (iz zminamy, vnesenymy zghidno iz Zakonom (2856-17) vid 23.12.2010 № 2856-VI. VVR. 2011. № 29. st. 272), redaktsiia stanom na 01.01.2011 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20110101#Text>
25. Postanova Vyschoho hospodarskoho sudu Ukrainy vid 3 chervnia 2015 roku u spravi № 911/2223/13 / Yedyni derzhavni reistr sudovykh rishen. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44675010>
26. Postanova Verkhovnoho sudu vid 30 sichnia 2018 roku u spravi № 923/862/15 / Yedyni derzhavni reistr sudovykh rishen. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72008724>

27. Postanova Pivnichnoho apeliatsiinoho hospodarskoho sudu vid 28 kvitnia 2020 r. u spravi № 911/845/16 / Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89058812>

28. Postanova Verkhovnoho sudu vid 17 chervnia 2020 roku u spravi № 924/669/17 / Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90025224>

29. Postanova Verkhovnoho sudu vid 8 hrudnia 2022 roku u spravi № 904/4387/19 / Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108025251>

30. Pryhuza P. D., Dovhan A. P., Katrechko D. V. Umysne bankrutstvo: teoriia i praktyka subsydiarnoi vidpovidalnosti : nauk.-prakt. posib. / za zah. red. P. D. Pryhuzy. Kherson, 2020. 180 s.

31. Tarasevych, T., Lazarenko, V. (2020). Kryminalna vidpovidalnist za dovedennia do bankrutstva okremykh subiektiv hospodarskoi diialnosti. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava.* (2), 378–382. URL : <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2020.72>

32. Pro zbilshennia neopodatkovuvanooho minimumu ta stavky prohresyvnoho opodatkuвання dokhodiv hromadian : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 13.09.1994 № 519/94 (iz zminamy, vnesenymy zghidno z Ukazamy Prezydenta vid 31.10.94 № 649/94, vid 03.02.95 № 100/95, vid 21.11.95 № 1082/95) // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/519/94/ed19951001#Text>

33. Ukhvala hospodarskoho sudu Kyivskoi oblasti vid 20 kvitnia 2021 r. u spravi № 911/845/16 / Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96569121>

34. Ukhvala Verkhovnoho sudu vid 12 lystopada 2020 r. u spravi № 911/845/16 / Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92841746>

35. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy. VVR. 2003. № 40–44. St. 356 // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

N. V. Nykytchenko, M. O. Zvezdichev. LEGAL LIABILITY FOR CAUSING BANKRUPTCY IN NATIONAL LEGISLATION

The article examines the legal norms of Ukraine that establish liability for intentional actions leading to the persistent financial insolvency of a business entity, causing harm to creditors. The history of the formation and development of the corresponding norms of civil, commercial, and criminal law, as well as their effectiveness, are analyzed. Examples of law enforcement are provided.

The purpose of this article is to analyze the existing tools for combating the abuse of rights by owners and management of business entities to the detriment of creditors and their evolution in national law.

The authors emphasize the relevance of studying the issue of legal liability for causing harm to creditors, given the need to provide them with additional guarantees of protection of

rights, which, in turn, will contribute to increased trust and investment attractiveness of the country's economy.

The inefficiency of the existing norm of criminal law, which provides for liability for bringing to bankruptcy, is stated and the reasons are analyzed.

The conclusion is drawn about the need for further development and application of civil liability of founders, managers, and third parties for bringing a business entity to bankruptcy in the form of subsidiary liability, which has proven its effectiveness.

Keywords: *Ukraine, civil liability, legal liability, critical insolvency state, bankruptcy, bankrupt, subsidiary liability, bankruptcy procedures, debtor, creditor, return of funds, legal entity, Bankruptcy Code, business entities.*

Стаття надійшла до редколегії 22 серпня 2024 року